

ЖИТТЯ, ВІДДАНЕ ОСВІТІ, НАУЦІ, КРАЄЗНАВСТВУ (ДО 60-РІЧЧЯ МИКОЛИ КОСТРИЦЬ)

На моєму робочому столі лежить стос з двох десятків книг з автографами автора - соратника по краєзнавчому русі на Волині й Поділлі Миколи Юхимовича Костриці - знаного і шанованого в Україні та за її межами подвижника на тлі освіти, науки, культури, краєзнавства і туризму, президента Житомирського науково-краєзнавчого товариства дослідників Волині. У переддень його 60-річчя з неослабним інтересом перечитую сторінки з творчого ужинку ювіляра - монографій, книг, посібників: "Географія Житомирської області" (1993), "Рідний край" (1994), "У просторі і часі: видатні постаті Житомирщини" (1995), "Монастирі Волині" (1995), "Еколого-географічний словник-довідник Житомирщини" (1996), "Шкільна краєзнавчо-туристська робота" (1995), "Хміль та пиво в Україні з давнини до сьогодення" (1997), "Природа і матеріальна культура Житомирщини" (1999), "Бердичів" (2000), "Товариство дослідників Волині" (2001), "Історико-географічний довідник Житомирщини" (2002) та ін. Водночас переглядаю видрукувані бібліографічні покажчики праць Миколи Юхимовича, де зазначено майже 1300 назв різного роду його наукових, краєзнавчих і освітянських публікацій. У моїй пам'яті закарбовуються у всіх цікавостях і складностях багатогранна історія, природа, географія, культура України і рідної ювіляру Житомирщини-Волині, а сам Микола Юхимович виступає, як серйозний дослідник і популяризатор, людина енциклопедичних знань і умінь. Він за напрямками своєї діяльності природолюб і еколог, природознавець і економіст, народознавець і етнолог, географ і історик, картограф і топоніміст, біограф і літописець, теоретик і фундатор сучасного національного географічного та історичного краєзнавства і туризму в Україні, педагог і методист, член Національної Спілки журналістів України і дійсний член Наукового товариства імені Тараса Шевченка й ще багато чого. У кожній з названих галузей залишив помітний творчий слід.

Своє визнання Микола Костриця здобув, за словами патріарха нинішнього українського краєзнавства академіка Петра Тронька, "завдяки величезній працездатності і наполегливості... всупереч існуючій системі". До цього варто додати, секрет успіхів і високого іміджу в суспільстві ювіляр досяг завдяки інтелігентності, порядності, правдолюбства, організованості, особливого магнетизму, безмежної любові до неньки України та інших високих моральних якостей, які склали його кредо "жити для людей". Тому Микола Юхимович, завжди перебуваючи у вирі людей різних поколінь, виступає не тільки

як педагог, а й як організатор освіти, не тільки як краєзнавець, а й як відомий діяч краєзнавчого руху, не тільки як учасник численних міжнародних і всеукраїнських наукових конференцій, а й як голова їх оргкомітетів, не тільки як автор статей багатьох наукових збірників, а й як відповідальний редактор... За яку б справу не брався, Микола Костриця не тільки її успішно виконає, але насамперед долучить і згуртує навколо неї людей - своїх соратників.

Микола Юхимович народився на Другу Пречисту 20 вересня 1942 року в м. Житомирі, у сім'ї службовця і належить до покоління, яке називають "дітьми війни". Важке повоєнне дитинство та юність проминули в затишному Путятинському провулку рідного міста, де він мешкає у власному будинку й нині. Саме тут він пізнає світ, перші таємниці минулого Житомира і його околиць. Успішно навчаючись у місцевій середній школі № 14, він захопився спортом, особливо футболом, який мало не став його професією. Водночас під впливом батька Юхима Кузьмовича, який мав чималу власну бібліотеку і цікавився краєзнавством, Микола не був байдужий до історії, екскурсій, до пам'яток старовини, красивих пейзажів природи міста і Волині, а завдяки вчителю географії Михайлу Зотову визначив свій фах в галузі географії.

1961 року Микола Костриця став студентом географічного факультету Київського державного (нині національного) університету імені Тараса Шевченка. П'ять років навчання пройшли насичено й плідно. Він був учасником експедицій у Поволжі, на Кавказі, в Середній Азії, студентських будівельних загонів у казахстанських степах і тюменській тайзі, активно займався спортом, художньою самодіяльністю. За наставника мав одного з фундаторів української економіко-географічної науки професора Олексія Діброву, під керівництвом якого прилучився до наукової праці в галузі дослідження формування промислових територіальних комплексів України.

Отримавши диплом про вищу освіту, Микола Костриця за направленням Міністерства освіти України прибув на педагогічну роботу в середню школу с. Хижники Старокостянтинівського району на Хмельниччині й започаткував так званий "Хмельницький" або "старокостянтинівський" період свого життя (1966т 1971). Працюючи в Хижниках учителем, згодом заступником директора школи по виховній роботі, Микола Юхимович повною мірою розкрив свої творчі здібності. Тут він активно вивчає і популяризує передовий педагогічний досвід, захоплюється географічним краєзнавством,

організує з учнями численні походи та екскурсії й став цілеспрямовано займатися туристсько-краєзнавчою роботою. Уже наприкінці 1967 року місцева газета "Світло Жовтня" вмістила його першу краєзнавчу розвідку "Доля звичайного села (Хижники)"; а до 1971 року на шпальтах цього часопису було оприлюднено 14 статей і нарисів, у тому числі "Походи, екскурсії", "Тече річка: природа і люди" (1968), "Гордість подільської землі" (1970), "Бережемо красу Поділля" (1970) та ін. Набутий досвід у публіцистиці дав змогу М. Костриці виступити зі статтями краєзнавчого і методичного характеру в Хмельницьких обласних газетах "Радянське Поділля" і "Корчагінець", а в 1969 році оприлюднити в республіканському журналі "Україна" полемічний нарис "Красо України - Поділля", в якому було закликано науковців і краєзнавців створити літературну карту регіону. Талановитого педагога і краєзнавця Миколу Кострицю одразу помітили в освітянських колах, а місцева преса стала поширювати в своїх публікаціях досвід новаторської праці молодого вчителя, (статті "Вчитель" / "Корчагінець, 28 вересня 1968 р./, "Велика відповідальність: трибуна політінформатора", "У військово-спортивному таборі" / "Світло Жовтня" за 1968 р./йін.).

Наприкінці свого вчителювання на Хмельниччині Микола Костриця відбув військову службу, після завершення якої у 1971 році повернувся на роботу до рідного Житомира і продовжив вельми активний *"житомирський період"* свого життя (1971-1979). Упродовж цього часу Микола Юхимович працює до 1973 року вчителем географії СШ № 32, з 1973 - методистом обласної дитячої екскурсійно-туристичної станції.

Не зважаючи на досить скромні посади, Микола Костриця саме на цьому етапі діяльності визначився як науковець, теоретик і практик краєзнавства та шкільного туризму, педагог-методист. Він проводить чималу роботу по організації туристсько-краєзнавчої роботи в освітянських закладах, розробляє туристські маршрути, путівники, методичні рекомендації. Його працює в архівах, розпочинає копітку багаторічну роботу по дослідженню історичного минулого Волині, прагне відкрити для житомирського загалу маловідомі і забуті сторінки з життя багатьох видатних постатей краю. На сторінках республіканської і обласної періодики регулярно з'являються його краєзнавчі матеріали (спільно із журналістами К. Козубом і М. Прилуцьким), стає ініціатором створення в газеті "Радянська Житомирщина" краєзнавчої тематичної сторінки "Край рідний". Згодом в обласній молодіжній газеті "Комсомольська зірка" (спільно з В. Киричанським) було відкрито краєзнавчу рубрику "Житичі", що протягом тривалого часу користувалася незмінним успіхом у читачів. До важливих надбань творчої спадщини Миколи Костриці даного періоду життя варто віднести публікації в часописі "Радянська освіта" "Краєзнавство і виховання патріотизму" (1975),

"Краєзнавству - наукову основу" (1977), видання книги у співавторстві "Вивчення геологічної будови рідного краю" (1977), путівників - "Партизанськими стежками", "Скарби поліської землі" (1973), "На батьківщині Лесі Українки" (1971), вміщені в газеті "Комсомольська зірка" 44 нариси "Літопису Житомирщини з 1917 по 1975 роки" та ін.

Водночас з 1976 року Микола Юхимович аспірант кафедри соціальної і економічної географії Київського державного педагогічного інституту (нині національного педагогічного університету імені Михайла Драгоманова) і готує дисертаційне дослідження з проблем формування промислового територіального комплексу Волинського Полісся. Для збору відповідних матеріалів він організує економіко-географічні експедиції у Рівненську та Волинську області. Здобуті наукові і практичні результати були покладені в основу дисертації на здобуття ученого ступеня кандидата географічних наук за спеціальністю економічна географія на тему "Західно-Поліський промисловий комплекс УРСР (економіко-географічні дослідження структури і проблеми розвитку)", яка була захищена пізніше 1989 року на спеціалізованій вченій раді при Ленінградському (тепер Санкт-Петербурзькому) державному педагогічному університеті імені Олександра Герцена.

В 1979 році молодого науковця запрошують на роботу до столичного обласного інституту вдосконалення вчителів, згодом він стає завідувачем кабінету географії Центрального інституту вдосконалення вчителів Міністерства освіти України. Таким чином, з 1979 по 1987 роки визначився так званий *"київський період"* життя і творчості Миколи Костриці. В цей час йому належить чимала заслуга в розвитку та вдосконаленні географічної освіти в Україні. Цій проблематиці ним присвячені книги "Практикум з географічного краєзнавства" (К., 1979), "Туристський похід вихідного дня" (К., 1989), "Туристсько-краєзнавча робота в школі" (К., 1985). Остання відзначена союзною освітянською премією, як кращий посібник для вчителів. У видавництві "Радянська школа" в серії "Передовий педагогічний досвід" виходять його книги "Вчитель, вихователь, наставник" (К., 1980), "Щоб в серці жила Вітчизна" (К., 1987), методичний посібник для вчителів і студентів "Природничі і виробничі комплекси" (К., 1982) та ін. Крім того, він підготував сценарій навчального діафільму "Шкільна географічна площа" (К., 1987). Як дійсний член Українського географічного товариства взяв участь у роботі VII (1980, м. Фрунзе /тапер Бішкек/), VIII (1985 р., м. Київ) з'їздів Географічного товариства СРСР.

З 1987 року за сімейними обставинами Микола Юхимович вимушений був повернутися у рідний Житомир і знову продовжити до сьогодні *"житомирський період"* свого життя, під час якого він досяг видатних успіхів на ниві науки, краєзнавства і громадської діяльності. Тут він

працює методистом, старшим викладачем, з травня 1990 року доцентом, згодом завідувачем кафедри суспільних наук обласного інституту удосконалення учителів, з 2000 року - обласного інституту післядипломної педагогічної освіти. Поряд з основною науково-викладацькою і методичною роботою на кафедрі Микола Костиця здійснює багатогранну діяльність спрямовану на розвиток краєзнавства та піднесення культури і духовності отчого краю. Він виступив одним із ініціаторів відродження у 1990 році Житомирського науково-краєзнавчого товариства дослідників Волині, яке діяло в регіоні у 1901-1920 роках, обраний його віце-президентом, а з 1993 року - президентом і відповідальним редактором томів наукових праць організації.

Зараз можна з упевненістю говорити про те, що феномен небувалого розвою краєзнавчого руху в Правобережній Україні в 1990-ті роки і на початку XXI століття завдячує своєю появою чи не в першу чергу саме Миколі Юхимовичу Костиці. Він зумів об'єднати розрізненні краєзнавчі осередки Житомирщини, Рівненщини, Поділля, Тернопільщини, скоординувати їх діяльність у загальному руслі дослідження Волино-Подільського регіону і став організатором проведення понад трьох десятків міжнародних і всеукраїнських науково-краєзнавчих конференцій, які відбулися за останні роки в Житомирі, Луцьку, Рівному, Острозі, Новоград-Волинському, Бердичеві, Малині, Любарі, Кам'янці-Подільському, Хмельницькому, Старокостянтиніві, Ізяславі та інших містах. З-поміж них високий рейтинг у наукових колах мають міжнародні наукові конференції: "Велика Волинь: минуле і сучасність" (I-IV, 1991-1995), "Національні меншини Правобережної України: історія і сучасність" (Новоград-Волинський, 1998), "Бердичівська земля в контексті історії України" (Бердичів, 1999), "Житомирщина на зламі тисячоліть" (Житомир, 2000), "Чехи на Волині: історія і сучасність" (Житомир, 2001), "Острогана в Україні і Європі" (Старокостянтинів, 2001) та всеукраїнські - "Житомир в історії Волині і України" (Житомир, 1994), "Поділля і Волинь в контексті українського національного відродження" (Кам'янець-Подільський, 1995), "Звягель древній і вічно молодий" (Новоград-Волинський, 1995), "Малинщина у просторі і часі" (Малин, 1996), "Українська національна ідея: історія і сучасність" (Житомир, 1997), "Болохівщина: земля і люди" (Стара Синява-Любар, 2000), "Історія міст і сіл Великої Волині" (Коростень, 2002) та ін. Микола Юхимович був головою оргкомітетів переважної більшості цих представницьких краєзнавчих форумів.

У 90-ті роки XX - на початку XXI ст. з-під пера Миколи Костиці або у співавторстві його колег по краєзнавству з Г.П. Мокрицьким, С.І. Жилюком, Р.Ю. Кондратюком, Н.С. Костицею, В.І. Тимошенком й іншими вийшли у світ історико-краєзнавчі книги, путівники та географічні описи "Бердичів" (2000), "Воло-

дарсько-Волинський район" (1995), "Малинський район" (2000), "Церква Святого архистратига Михаїла" (1991), "Середня школа № 32 імені Калиновичів" (1996), "Україні не соромився, Україною гордився: М.М. Міклухо-Маклай і Україна" (1996), "Велет духу: О. Ольжич і Житомирщина" (1997) й ін.

Одночасно з-поміж сотень краєзнавчих статей, нарисів, розвідок Миколи Костиці про різні аспекти минулого і сьогодення Волині, її пам'яток історії та культури, її діячів, що були оприлюднені в часописах Житомирщини, помітним явищем стали започатковані й ведені ним довгострокові серії та рубрики у газеті "Житомирський вісник" "Енциклопедія Житомирщини" (1990-1992), "Історико-географічний словник Житомирщини" (1995-1997), "Монастирі Волині" (1994-1996), у "Молодіжній газеті" - "Рідний край: географія Житомирщини (1992-1994), у газеті "Вільне слово" - "Житомир крізь призму століть" (1994-1996). А ще він веде постійні рубрики "Духовні оберіги", "Щоб в серці жила Вітчизна", "Об'єктивний об'єктив", "Пам'ятки рідного міста", "Вулиці рідного міста", "Житомирщина: люди, події, роки" при видавництві "Житомирський вісник". Загалом упродовж 1967-2002 років Микола Костиця друкував свої матеріали і статті в 10-ти всеукраїнських, 16-ти обласних, 14-ти районних газетах, у 12-ти республіканських і місцевих волино-подільських журналах і альманахах, що забезпечило широку відомість його імені в українському суспільстві та за рубежом.

Проблеми розвою національного краєзнавства в Україні та на Житомирщині широко представлені Миколою Костицею у книгах - навчальних посібниках для вчителів і учнів: "Фізична географія Хмельницької області" (1992), "Економічна географія Хмельницької області" (співавтор О. Галус, 1994), "Географія Житомирської області" (1993), "Товариство дослідників Волині" (2001) та ін. Особливою популярністю в системі освіти користуються підручники Миколи Юхимовича "Рідний край" (1994, видання друге, 1996), "Шкільна краєзнавчо-туристична робота" (співавтор В. Обозний, 1995), "Природа і матеріальна культура Житомирщини" (співавтор Н. Костиця, 1999), географічний атлас "Географія Житомирської області" (2000) тощо.

До заслуг Миколи Костиці потрібно віднести підготовку за правом спадкоємця колишнього Товариства дослідників Волині, що припинило свою діяльність у 1920 році, 15 - 27-го томів "Праць Житомирського науково-краєзнавчого товариства дослідників Волині" (1994-2002), в яких зосереджені актуальні проблеми й найсучасніша практика краєзнавства. Загалом під керівництвом Миколи Юхимовича дане товариство настільки потужно і плідно розвинуло регіональне вивчення краю, що існуючий з 1950-х років у Вінніпезі (Канада) Інститут дослідів Волині, що прославився виданням "Літопису Волині" (т. I-XVIII) та багатьма монографіями,

змушений був визнати верховенство житомирських науковців та краєзнавців й дещо згорнути свою діяльність.

Не можна не згадати про захоплення Миколи Костриці - унікальну колекцію поштових листівок, яку він активно використовує у краєзнавчій роботі. Розроблені ним тематичні експозиції "Житомиру - 1100 років", "Житомирській області - 60", "Т.Г. Шевченко у художній поштовій листівці", "Наші видатні земляки" й інші неодноразово експонувалися на республіканських і обласних виставках, де отримували високі нагороди.

Микола Костриця веде активну громадську діяльність. Сумлінно працюючи президентом Товариства дослідників Волині, він одночасно стояв біля витоків заснування у 1990 році Всеукраїнської спілки краєзнавців у Києві і входить до складу її правління, є делегатом її з'їздів, пленумів та конференцій. Як фундатор географічного краєзнавства, багато років успішно очолює Житомирський обласний відділ Українського географічного товариства, є діяльним членом правління Житомирської обласної організації Українського товариства охорони пам'яток історії та культури України, членом ученої ради Центру дослідження історії Поділля Інституту історії України НАН України при Кам'янець-Подільському державному педагогічному університеті, дійсним членом зарубіжного Українського історичного товариства імені Михайла Грушевського та ін. Він, як дуже обов'язкова людина, всюди встигає і працює. Така цікава деталь. Коли різні громадські об'єднання Житомирщини і сусідніх областей звітують про свою роботу, вони пи-

шаються тим, що вони контактують з Миколою Кострицею, його подвижницька праця записується ними до свого позитиву. Для них він є і вчений, і краєзнавець, і пошуковець, і ентузіаст, і генератор ідей, і приклад для наслідування, просто порадник і наставник. Тому до нього горнуться краєзнавці різного віку, особливо молодь, і він багатий не стільки на гроші, як на своїх колег-соратників по науці, краєзнавству і освіті, так і на учнів-послідовників, які продовжують втілювати в життя його творчі задуми й ініціативи.

Люди, що мають вдачу Миколи Юхимовича, не завжди належать до числа тих, хто обласканий офіційною владою. Колекція грамот та значок "Відмінника освіти України" - ось і весь послужний список нагород вченого. "Та вірю, - пише про нього його соратник по перу публіцист В. Киричанський, - що все одно держава належно оцінить його працю й подвижництво людини, для якої Україна, її справжня незалежність й високий міжнародний авторитет - сенс всього життя".

В своє 60-річчя Микола Юхимович перебуває у розквіті творчих сил і можливостей, сповнений новаторськими ідеями, перспективами й планами, впевнено веде до звитяг рідне йому Житомирське науково-краєзнавче товариство дослідників Волині, яке вже широко відзначило своє 100-річчя від витоків і 10-річчя його відродження. Сьогодні він по праву метр науки, національного краєзнавства і освіти України та отчого краю й на цій стежі хай йому щастить, примножуються його здобутки новими відкриттями, монографіями, книгами, багатьма учнями і соратниками, збережеться його непересічний дар нести людям чисте, світле, розумне, вічне.